half of the 19th century. The fill layer, up to 1.3 m thick, that lay beneath it and contained isolated 17th-century potsherds is also connected with this period.

Test Pit 8 at Kalkių St. 7 revealed a 1.1 m thick, 17th–19th-century cultural layer at a former production waste tip site on the grounds of the former Ukmergė structural ceramics and household pottery production facility. The layers, which were stratigraphically chaotic, yielded many fragments of S-style roof tiles (Fig. 4), pieces of two whetstones (Fig. 5), sherds of earthenware vessels, and pieces of other structural ceramic artefacts with no clear purpose (Fig. 6).

Test Pits 9–11, 15, and 16 at Kranto St. 5 and 7 revealed a 0.6–1.8 m thick fill layer created on the Vilkmergėlė streambank in the 19th century in planning the route of the new Kranto Street and the urban development beside it, Test Pits 2 and 3 at Vilniaus St. 25 a 20–35 cm thick layer of black soil containing charcoal but no finds.

Dalia Ostrauskienė,
Mindaugas Grikpėdis

Vilniaus gatvė

2022 m. Ukmergėje atlikti žvalgomieji tyrimai planuojamos rekonstruoti Vilniaus gatvės atkarpoje nuo pradžios Š iki sankryžos su Pakalnės ir Paupio gatvėmis. Abiejose gatvės pusėse esančiuose šaligatviuose ištirti 22 šurfai, bendro 49,5 m² ploto (1 pav.). Tyrimų metu aptiktas 0,2–2,42 m storio XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis. XVII–XVIII a. archeologinis sluoksnis ar struktūros aptiktos šurfuose 4–5, 10–12. Šių šurfų tyrimų rezultatai straipsnyje pristatomi kiek plačiau. Likusiuose šurfuose aptikti 0,2–2,2 m storio XIX–XX a. sluoksniai, o pavienių XVII–XIX a. radinių aptikta šurfuose 1–3, 17–18, 21. Šurfuose 3 ir 9 aptikti XIX–XX a. I puse datuojamų statinių mūro fragmentai (2–4 pav.). Šurfuose 9–10, 21 aptikti XIX–XX a. I pusės akmenų grindinio fragmentai (5 pav.), o šurfe 12 – XVII–XVIII a. medinio šulinio fragmentas (6 pav.). Tyrimų metu aptikti radiniai perduoti į UkKM.

Vilniaus gatvė iki šiol tyrinėta keletą kartų. 2000 m. A. Žalnierius atliko žvalgymus lietaus nuotekų trasos vietoje (*ATL 2000 metais*, 2001, p. 184). Archeologinis sluoksnis su XVII–XIX a. radiniais aptiktas 35 m ilgio Vilniaus gatvės atkarpoje į P nuo sankryžos su Kęstučio gatve. Taip pat aptikta 4 m pločio duobė su skiedromis ir apipuvusios medienos gabalais. Tyrimų autoriaus nuomone, į duobę supiltos medienos

1 pav. Situacijos planas su 2022 m. tirtais šurfais: 1 – aptiktas XVII–XVIII a. horizontas; 2 – aptikti XIX–XX a. horizontai. M. Grikpėdžio brėž.

Fig. 1. Situation plan including the 2022 test pits: 1 – 17th–18th-century horizon; 2 – 19th–20th-century horizons.

apdirbimo atliekos, o šalimais galėjo būti amatininko dirbtuvė. Šiukšlių duobės kelio ar gatvės vietose nėra kasamos, todėl tikėtina, kad Vilniaus gatvė buvusi siauresnė arba ėjo kitoje vietoje. 2010 m. N. Vailionytė Vilniaus gatvėje ištyrė 2 šurfus ir aptiko Antrojo pasaulinio karo metais nugriautų pastatų fragmentų (*ATL 2010 metais*, 2011, p. 394). 2020 m. U. Budvydas greta Vilniaus gatvės ištyrė 2 šurfus ir aptiko XIX–XX a. sluoksnius (*LIIR*, f. 1, b. 10239). 2021 m. V. Ziabreva Vilniaus gatvės atkarpoje tarp sklypų 16 ir 28 ištyrė 6 šurfus, aptiktas XIX–XXI a. kultūrinis sluoksnis (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 619).

2 pav. Šurfe 3 aptiktas mūras iš PR. M. Grikpėdžio brėž.

Fig. 2. The masonry wall in Test Pit 3, as seen from the SE.

Šurfas 4 buvo 1,65x1,2 m dydžio. Po šaligatvio plytelėmis iki 50 cm gylio slūgsojo žvyro ir smėlio piltiniai sluoksniai, datuojami XX a. Žemiau buvo 35 cm storio pilkas smėlingas piltinis sluoksnis su gelsvo smėlio intarpais. Jame aptikta XIX–XX a. radinių. Nuo 85 cm gylio tirtas tamsiai pilkas sluoksnis su molio intarpais, jame rasta keletas smulkių XVII–XIX a. būdingų redukcinėje aplinkoje degtų indų šukelių, smulki fajansinio indo šukelė. Nuo 1,1 m gylio buvo tamsiai pilkas molingas sluoksnis su XVII–XVIII a. radiniais, gyvulių kaulais. Aptikta keletas buitinės keramikos fragmentų, augaliniais motyvais puoštas ruda

3 pav. 1937 m. daryta Kalėjimo ir Vilniaus gatvių sankirtoje stovėjusio pastato nuotrauka iš PR. Raudona spalva pažymėta apytikslė 2022 m. tirto šurfo 3 vieta. Holokaustas Ukmergėje. Vilnius, 2012.

Fig. 3. A 1937 photo of the building at the intersection of Kalėjimo and Vilniaus Streets, as seen from the SE. The approximate site of Test Pit 3 is marked in red.

4 pav. Šurfe 9 aptiktas buvusio rūsio sienos ir grindinio fragmentas. M. Grikpėdžio nuotr.

Fig. 4. The fragment, discovered in Test Pit 9, of paving and a wall from a former cellar.

glazūra dengtas karnizinis koklis ir kt. 1,93 m gylyje slūgsojo plonas 5 cm storio tamsiai pilkas sluoksnelis. Po juo tirtas 40–50 cm storio pilkas smėlingas sluoksnis, jame rasta viena XVII–XIX a. būdinga apžiesto indo šukė. Įžemis – gelsvas smėlis, pasiektas 2,32–2,42 m gylyje.

Šurfas 5 tirtas 1,65x1,2 m dydžio. Po šaligatvio plytelėmis iki 20–50 cm gylio buvo piltiniai pilko žvyro ir gelsvo smėlio sluoksniai, datuojami XX a. Po jais 50 cm gylyje šurfo PV kampe pasiektas įžemis – gelsvas smėlis su molio priemaišomis. Šurfo ŠV dalyje aptikta gerokai turiningesnė stratigrafija. Čia nuo 40 cm gylio slūgsojo iki 20 cm storio pilko grunto sluoksnis. Po juo buvo 20 cm storio rudas molis su molio tinko ir plytų fragmentais. Po moliu buvo plonas degėsių sluoksnelis, o žemiau atidengtas iki 50 cm storio tamsiai pilko smėlio horizontas. Po juo tirtas šviesiai pilkas smėlingas sluoksnis su molio priemaišomis, anglimis, pavieniais akmenimis. Visi šie sluoksniai žemėjo R kryptimi, juose aptikta XVII–XVIII a. buitinės ir statybinės keramikos, vario lydinio skardelė, langų stiklo šukelė, gyvulių kaulų. Įžemis šioje vietoje pasiektas 1,48 m gylyje. Šurfo R dalyje aprašyti sluoksniai buvo suardyti – čia nuo 25 cm gylio aptikta ŠV–PR kryptimi orientuota 60 cm pločio XX a. tranšėja, 1,6 m gylyje pasiektas metalinis vamzdis.

Šurfas 10 buvo 2x1 m dydžio. Po šaligatvio plytelėmis buvo piltiniai pilko žvyro ir gelsvo smėlio sluoksniai. Nuo 35 cm gylio slūgso pilkas sluoksnis su griuvenomis ir XVII–XX a. radiniais. Šurfo P kampe nuo 47–60 cm gylio atidengtas 1,06 m ilgio ir 36–46 cm pločio XIX–XX a. I pusės apardyto grindinio fragmentas orientuotas ŠV–PR kryptimi (5 pav.). Pagrindinę grindinio dalį sudaro 14x14x10, 12x11x10, 11x9x8 cm ir panašaus dydžio netašyti akmenys. Grindinio R pakraštyje suformuotas bortelis iš stambesnių netašytų akmenų – 46x28x20,

5 pav. Šurfas 10 pasiekus įžemį. P kampe – XIX–XX a. I pusės grindinio fragmentas. M. Grikpėdžio nuotr.

Fig. 5. Test pit 10, after reaching sterile soil, showing a fragment of 19th – first half of the 20th-century paving in the S corner.

6 pav. Šurfe 12 aptiktas medinis šulinys. M. Grikpėdžio nuotr.

Fig. 6. The wooden well discovered in Test Pit 12.

34x24x11 cm dydžio. Po grindiniu nuo 64 cm gylio tirtas tamsiai pilkas drėgnas sluoksnis su smulkiomis griuvenomis, anglimis, molio fragmentais. Jame rastas Jono Kazimiero Vazos šilingas ir kitų XVII–XVIII a. radinių – žiestos ir apžiestos buitinės keramikos, degtos oksidacinėje ir redukcinėje aplinkose, fragmentų, dalis šukių dengtos žalios spalvos glazūra, rečiau – ruda ar juosva; plokštinių ir karnizinio koklių fragmentų, dengtų žalia ir rusva glazūromis,

puodyninių ar dubeninių koklių fragmentų, molio tinko; molinės pypkės galvutės fragmentas, dengtas ruda glazūra. Sluoksnyje buvo gyvulių kaulų. Horizontas datuojamas XVII a. II pusė–XVIII a. Nuo 1,15–1,3 m gylio pasiektas kiek šviesesnis iki 10 cm storio pilkas smėlingas sluoksnis su XVII–XVIII a. radiniais, gyvulių kaulais. Įžemis – geltonas smėlis, jis pasiektas 1,25–1,38 m gylyje.

Šurfas 11 buvo 2x1,35 m dydžio. Po šaligatvio plytelėmis iki 30–40 cm gylio buvo piltiniai smėlio ir žvyro sluoksniai. Žemiau buvo 30–40 cm storio pilkas maišytas griuvenų sluoksnis su XVII–XX a. radiniais. Šurfo V dalyje nuo 25 cm gylio išryškėjo 65 cm pločio lygiagrečiai šurfui orientuotos XX a. tranšėjos kontūrai, 60 cm gylyje joje pasiektas elektros kabelį dengiantis plytų šarvas, tolimesni tyrimai vykdyti R šurfo pusėje. Nuo 60 cm gylio slūgsojo iki 20 cm storio rudas molis (šurfo PR dalis) ir pilkai gelsvo smėlio sluoksnis (šurfo ŠR dalis). Rudame molyje aptikta XVII–XX a. radinių. Nuo 70–80 cm gylio atidengtas 1–1,1 m storio juodas drėgnas sluoksnis datuojamas XVII–XVIII a. Jame buvo gausu įvairių radinių ir gyvulių kaulų. Didžiąją dalį artefaktų sudaro buitinė keramika – į radinių sąrašą įtraukti 108 vienetai šukių. Tai žiesti ir apžiesti indai, kurių didesnė dalis išdegti oksidacinėje aplinkoje, bet rasta ir redukcinėje aplinkoje degtų indų. Beveik trečdalis šukių vidinėje pusėje dengtos glazūromis, išorė glazūruota tik 5 vienetų. Dominuoja žalios spalvos glazūra, bet ji varijuoja nuo šviesiai gelsvai žalios iki tamsiai rusvai žalios. Keletas šukių dengtos ruda glazūra, dvi – balta. Keletas indų puošti bangelės, linijų ornamentais, vienas – įkartėlėmis. Sluoksnyje rasta 18 vienetų koklių fragmentų, iš jų didžioji dalis priklauso plokštiniams kokliams, o du vienetai – puodyniniams ar dubeniniams. Koklių puošyboje dominuoja augaliniai motyvai, dalis jų dengti žalia glazūra. Taip pat aptikta vario lydinio saga, geležinė vinis, smulkių stiklo šukių, priklausiusių buteliams ir buteliukams, iš kaulo pagaminta ūžynė. Sluoksnio apačioje aptikta išlikusių odinių batų detalių. 1,8 m gylyje atidengta iš smulkių netašytų akmenukų suformuota buvusios gatvės ar kiemo danga, po kuria 1,88 m gylyje pasiektas įžemis – rudas kietas molis.

Šurfas 12 tirtas 2x1,2 m dydžio. Po šaligatvio plytelėmis buvo žvyro ir smėlio piltiniai sluoksniai. Šurfo R dalyje nuo 20–30 cm gylio pasiektas įžemis – rudas molis. Įžemyje išryškėjo 1,36x1 m dydžio juodu gruntu užpildytos įgilintos struktūros – objekto 1 kontūrai. Šurfo V dalyje struktūros viršutinė dalis apardyta – čia aptikta 40–60 cm pločio XX a. tranšėja. Objektas 1 į šurfą pateko fragmentiškai ir tęsėsi už šurfo ribų P ir V kryptimis. Objekto užpildas – tamsiai pilkas molingas gruntas su anglimis, išlikusia mediena. 1,18 m gylyje objekto kraštuose aptikti ąžuolo rąstai sujungti 90°

7 pav. Šurfe 12 šulinyje aptikti buteliai. M. Grikpėdžio nuotr.

Fig. 7. Bottles found in the well in Test Pit 12.

kampu. ŠV–PR kryptimi orientuotas rąstas yra 30 cm pločio, atidengta 1,26 m ilgio jo dalis, o likusi tęsiasi už šurfo P ribos. ŠR–PV kryptimi orientuotas rąstas yra 24 cm pločio, atidengtas 74 cm ilgio fragmentas, o likusi dalis tęsiasi už šurfo V ribos. Rąstai sunerti vienas su kitu, jų galai prasikiša 10–18 cm. Šiame lygyje struktūros viduje fragmentiškai atidengtas didelis akmuo (60x30 cm dydžio), preparuojant objekto vidų pradėjo plūsti gruntinis vanduo. Struktūra ištirta fragmentiškai, atsižvelgiant į jos konstrukciją galima teigti, kad tai šulinys. Jame aptikta XVII–XVIII a. radinių. Atskiro paminėjimo reikalauja sveikas molinis butelis, dengtas žalia glazūra, ir iš šukių suklijuotas keturbriaunis stiklo butelis su plomba, kurioje vaizduojamas erelis (7 pav.). Šulinyje rasta karnizinių, plokštinių ir puodyninio ar dubeninio koklių fragmentų. Dalis jų dengti žalsva glazūra, puošti augaliniais motyvais. 1,2 m gylyje aptikta stipriai korozijos paveikta vario lydinio moneta. Virš akmens buvo medinio kibirėlio (?) dugno fragmentas iš 3 atskirų detalių. Įžemis – gelsvas molis, jis pasiektas 1,45–1,5 m gylyje.

Vilniaus Street

A 2022 field evaluation (22 test pits totalling 49.5 m^2) at the site of the planned reconstruction in Ukmergė (E Lithuania) of a Vilniaus Street section from its source N to the intersection with Pakalnės and Paupio Streets (Fig. 1) revealed a 0.2–2.42 m thick, 17th–20th-century cultural layer: in Test Pits 4–5 and 10–12, a 17th–18th-century archaeological layer or structures, in Test Pits 3 and 9 masonry wall fragments from 19th – first half of the 20th-century structures (Figs. 2–4), in Test Pits 9–10 and 21 fragments of 19th – first half of the 20th-century stone paving (Figs. 4–5), and in Test Pit 12 a fragment of a 17th–18th-century wooden well (Figs. 6–7).

UTENA

Arūnas Kalėjus

Žydų gatvė 3

2022 m. Utenoje buvo planuota sklypą, esantį Žydų g. 3, prijungti prie miesto dujotiekio įrengiant naują, apie 69 m ilgio ir iki 1,1 m gylio, dujotiekio trasą, kuri tęsiasi nuo P. Eimučio ir P. Lukšio gatvių sankryžos ir baigiasi ties sklypu Žydų g. 3. Dėl to šiose vietose Utenos senojo miesto vietos (UK 27626) teritorijoje buvo atlikti detalieji tyrimai ir žvalgymai. Žvalgymų metu buvo aptiktas archeologinis sluoksnis, todėl toliau planuotos žvalgyti vietos buvo tirtos detaliai. Archeologinių tyrimų buvo ištirtos 4 2x1,5 (perkasos 1, 2), 5x1,5 m (perkasa 3) ir 1,2–2,5x1 m (perkasa 4) dydžio perkasos. Iš viso ištirtas 17,5 m^2 plotas.

1499 m. didysis kunigaikštis Aleksandras Utenos vietininku paskyrė kunigaikštį Mykolą Glinskį, kuris greičiausiai pakeitė prieš jį Uteną valdžiusį Liutaverą Chreptavičių. Vėliau Utenos valdytojai keitėsi. Iš 1551 m. lapkričio 27 d. sidabrinės mokesčio sąrašų matyti, kad Utena jau buvo valdovo miestelis prie dvaro, atskiras nuo valsčiaus. 1599 m. Utenai leista organizuoti turgų. Tai paskatino miesto augimą: pagyvėjusi prekyba, įsikūrę žydai, pastatyta naujų namų. Iki karų su švedais Utena jau gerokai išaugo. Randama užuominų, kad miestas buvo gavęs ir Magdeburgo teises (greičiausiai jos galėjo būti suteiktos 1791–1792 m.). XVIII a. pr. Utenai nebuvo laiminga. Didžiojo Šiaurės karo metu ją skaudžiai nusiaubė ir sudegino švedai, paskui čia siautėjo badas ir maras. Po užklupusių negandų miestas atsigavo ir pradėjo klestėti tik XIX a. vidurio (Kviklys B. Mūsų Lietuva, t. 2, 1965, p. 8–18).